

УДК 342.95 (477)

КЕРІВНИК ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Кравчук О.О.*к.ю.н., докторант НТУУ «КПІ»*

Рассматриваются проблемы административно-правового регулирования статуса руководителей государственных предприятий. Указывается на то, что руководители предприятий государственной собственности – являются ответственными за осуществление управления значительной частью государственного имущества. Сделаны выводы и предложения по усовершенствованию правового регулирования в данной сфере.

Problems of administrative legal regulation of the status of head of state enterprise are examined. It is indicated that the heads of state-owned enterprises are responsible for implementing control to significant part of the state property. The conclusions and proposals for improvement of legal regulation in this area are made.

Розглядаються проблеми адміністративно-правового регулювання статусу керівників державних підприємств. Вказується на те, що керівники підприємств державної власності є відповідальними за здійснення управління значною часткою державного майна. Зроблені висновки і пропозиції щодо покращення правового регулювання в цій сфері.

Ключові слова: керівник, директор, державне підприємство, державне майно, управління майном.

Відомо, що майно державної власності може існувати в одному із двох основних станів – у закріпленому та в незакріпленому («казна»). Майно, закріплене за підприємствами, організаціями, установами на праві господарського відання, оперативного управління – становить основну частину майнового комплексу держави. На майно, що передається державним підприємствам, організаціям, установам, право державної власності не припиняється. Відповідно такі підприємства, організації, установи – по суті не є суб'єктами права державної власності, – адже вони володіють відповідним майном на праві господарського відання або оперативного управління. Відповідно до ч. 5 ст. 22 Господарського кодексу України (далі – ГК), держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління. У процесі здійснення діяльності названі суб'єкти володіють, користуються, а в передбачених законом випадках – і розпоряджаються відповідним державним майном у встановленому порядку.

Одним із видів юридичних осіб державної власності є державні підприємства. Як і інші юридичні особи вони можуть здійснювати свої повноваження лише через відповідних представників. Законними представниками підприємств державної власності – є їх керівники, що

призначаються на посади і звільняються з посад відповідними органами управління.

Як показує аналіз основних положень чинного законодавства та практика функціонування підприємств державної форми власності, адміністративно-правове регулювання правового статусу їх керівників є недосконалим. Це ускладнює здійснення управління майном державної власності, закріплення за підприємствами, організаціями, установами, та знижує якість такого управління.

Виходячи з вищезазначеного, в цій статті ми маємо на меті дослідити деякі особливості адміністративно-правового статусу керівника державного підприємства, визначити основні проблеми правового регулювання цього статусу і внести відповідні пропозиції щодо його вдосконалення.

Дослідження адміністративно-правового статусу керівників державних підприємств має важливе значення для вирішення загальнонаукової проблеми удосконалення управління майном державної власності в Україні, оскільки саме ці особи є відповідальними за управління значною частиною державного майна.

Питання правового статусу керівників юридичних осіб, у т.ч. державних підприємств, організацій, установ, розглядалися в роботах В.Б.Авер'янова, О.П.Альохіна, О.Ф.Андрійко, І.Л.Бачило, Ю.П.Битяка, М.В.Гапоненка, І.П.Голосніченка, Р.А.Калужного, С.В.Катрича, С.В.Ківалова, Л.Є.Кисіль, О.М.Костюкова, Є.Б.Кубка, Т.М.Мартинової, М.В.Мельничука, О.М.Охотнікової та інших вчених.

Як вказують автори підручника «Адміністративне право України. Академічний курс», групи однорідних відносин, що формуються у ході діяльності адміністрацій державних підприємств, установ та організацій, входять до предмета адміністративного права. [1, с. 71].

Адміністративно-правовий статус керівника підприємства охоплює визначення його місця і ролі в системі управління підприємством (підпорядкованість, тобто відносини з власником майна чи уповноваженим ним органом або компетентним державним органом, а також підзвітність, єдиноначальність, колегіальність), визначення змісту компетенції керівника (загальні і конкретні права і обов'язки по здійсненню управлінських функцій а також право видавати так звані локальні акти управління), обов'язок керівника нести адміністративну відповідальність [1, с. 254-256].

Л.Є.Кисіль загальними функціями керівника підприємства визнає організацію, планування та прогнозування, добір та розстановку кадрів, координацію їх спільної роботи. Спеціальними функціями автор називає управління виробничою діяльністю, управління соціальним розвитком і трудовими ресурсами, управління фінансами, управління матеріальними ресурсами та реалізацією продукції, робіт та послуг а також зовнішньоекономічну та природоохоронну функції [2, с. 34].

Правове регулювання статусу керівників державних підприємств в останні десятиріччя змінювалося.

Так, стаття 6 Закону СРСР від 30 червня 1987 року «Про державне підприємство (об'єднання)» передбачала, що єдиноначальність у системі самоврядування на підприємстві здійснюється керівником підприємства (генеральним директором, директором, начальником, керуючим), керівниками структурних одиниць об'єднання і підрозділів. Ним передбачалося, що керівник підприємства керує всією діяльністю й організує роботу підприємства, несе відповідальність за результати роботи підприємства перед державою і трудовим колективом, без довіреності діє від імені підприємства, представляє його на всіх підприємствах, в установах і організаціях, розпоряджається майном підприємства, укладає договори, видає довіреності, відкриває в банках розрахункові та інші рахунки підприємства, у межах компетенції підприємства видає накази і дає вказівки, обов'язкові для всіх працівників підприємства. Закон установлював, що рішення керівників структурних одиниць і

підрозділів, майстрів і бригадирів є обов'язковими для всіх підлеглих їм працівників [3].

Зазначений Закон втрачав чинність у зв'язку з прийняттям наступного – Закону СРСР «Про підприємства в СРСР» від 4 червня 1990 року. Згідно зі ст. 19 цього Закону, керівник підприємства вирішував самостійно всі питання діяльності підприємства за винятком віднесених до компетенції загальних зборів (конференції) трудового колективу і ради підприємства, без довіреності діє від імені підприємства, представляв його інтереси на всіх вітчизняних та іноземних підприємствах, у фірмах і організаціях, розпоряджається майном підприємства, укладав договори, в тому числі трудові, видавав довіреності, відкривав у банках розрахунковий та інші рахунки, користувався правом розпорядження коштами, затверджував штати виконавчого апарату дирекції, видавав накази і надавав вказівки, обов'язкові для всіх працівників підприємства.

Цей Закон також передбачав у статті 20 статус заступників керівника підприємства, керівників підрозділів апарату управління і структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділів, відділень, дільниць, ферм, інших аналогічних підрозділів підприємства, структурної одиниці об'єднання), а також майстрів і старших майстрів, та бригадирів. Ним передбачалося, що рішення заступників керівника підприємства, керівників структурних підрозділів є обов'язковими для всіх підлеглих їм працівників.

Закон України «Про підприємства в Україні», що діяв із 1991 по 2003 роки і втратив чинність із набранням чинності нині діючим ГК, містив статтю 16 «Керівництво підприємства», що передбачала деякі особливості правового статусу керівника підприємства та його заступників. Так, зокрема, ним установлювалося, що керівник підприємства наймається (призначається) власником або обирається власниками майна; керівник підприємства самостійно вирішує питання діяльності підприємства, за винятком віднесених статутom до компетенції інших органів управління даного підприємства і якщо інше не передбачено законодавством України, встановлювалося, що власник майна не має права втручатися в оперативну діяльність керівника підприємства [4].

Статтею 65 чинного ГК передбачається, що власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. При цьому

управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу; для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (власники) або уповноважений ним орган призначає (обирає) керівника підприємства, який без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання діяльності підприємства в межах та порядку, визначених установчими документами. У разі найму керівника підприємства з ним укладається договір (контракт), в якому визначаються строк найму, права, обов'язки і відповідальність керівника, умови його матеріального забезпечення, умови звільнення його з посади, інші умови найму за погодженням сторін. Відповідно до ч. 10 ст. 65 ГК України, особливості управління підприємствами окремих видів (організаційних форм підприємств) встановлюються цим Кодексом та законами про такі підприємства.

Так, згідно з ч. 6, 7 ст. 73 ГК, органом управління державного унітарного підприємства є керівник підприємства, який призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є підзвітним цьому органу; законом можуть бути визначені особливості статусу керівника державного унітарного підприємства, в тому числі встановлено підвищену відповідальність керівника за результати роботи підприємства [5].

Закон «Про управління об'єктами державної власності» лише фрагментарно врегульовує питання правового статусу керівника державного підприємства, організації, установи. Зокрема це стосується питань укладення контракту з таким керівником, проведення конкурсу для його призначення. Відповідно до ст. 14 названого Закону, за рішенням органу, уповноваженого управляти об'єктами державної власності, керівникам державних підприємств може виплачуватися винагорода за результатами фінансово-господарської діяльності цих підприємств за рахунок їх чистого прибутку; порядок надання, умови та конкретні розміри винагороди визначаються Кабінетом Міністрів України та є складовою частиною трудового договору (контракту) з керівником державного підприємства.

Законом у ч. 3 ст. 12 встановлюється важливе правило, згідно з яким, при зміні

керівника об'єкта державної власності передача майна від одного керівника до іншого здійснюється на підставі акта приймання-передачі. Відповідно ж до ст. 75 ГК, в разі зміни керівника державного комерційного підприємства обов'язковим є проведення ревізії фінансово-господарської діяльності підприємства в порядку, передбаченому законом [6].

Як бачимо, засади правового регулювання статусу керівника державного підприємства полягають у тому, що цей статус базується на правовому статусі керівника підприємства взагалі (основні повноваження керівника визначені саме в ст. 65 ГК).

Окремо слід зупинитися на аналізі положень ч. 6 ст. 73 ГК, згідно з якою, «органом управління державного унітарного підприємства є керівник підприємства». Ця ж стаття передбачає, що цей керівник «призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є підзвітним цьому органу». Як видно з наведеного, в цій статті вживаються два терміни: «орган управління державного унітарного підприємства» та «орган, до сфери управління якого входить підприємство». Із наведеного випливає, що в ці терміни законодавцем вкладено різний зміст: керівник є органом управління, але і призначається органом управління (тобто органом вищого рівня). Орган державної влади, до сфери управління якого входить підприємство, згідно з ч. 2 ст. 73 ГК, є представником власника і виконує його функції у межах, визначених цим Кодексом та іншими законодавчими актами [5].

Так, Закон «Про управління об'єктами державної власності» визначає в ст. 4 уповноваженими органами управління міністерства та інші органи виконавчої влади, які належать до суб'єктів управління об'єктами державної власності.

Як видно з наведеного, в законодавстві вживаються два надто схожих терміни – «орган управління», яким є керівник державного підприємства згідно з ГК, та «уповноважений орган управління», яким є міністерство, інший орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство [6].

На наш погляд, наведена норма ч. 6 ст. 73 ГК підлягає удосконаленню, з огляду на таке:

По-перше, не слід виключати можливість створення крім керівника також інших органів управління державного підприємства (зокрема наглядових рад, вчених, науково-технічних рад, заступників керівників тощо).

По-друге, з урахуванням попереднього, можна сказати, що визначення керівника

органом управління також не зовсім узгоджується із концепцією адміністрації підприємства, прийнятою в ГК – адже певну компетенцію, як показує практика, мають заступники керівників державних підприємств.

По-третє, слід зважати на можливість здійснення органом вищого рівня (органом управління) окремих управлінських функцій – відповідно до ч. 2 ст. 73 та ст. 65 ГК.

З огляду на це, доцільно розглянути питання визначення керівника державного підприємства або органом управління оперативною (поточною) діяльністю, або визначити концепцію адміністрації державного підприємства як органу або сукупності органів управління конкретного підприємства. Ще М.Г.Шульга в 1991 р. наголошувала на практичній важливості законодавчо визначити статус категорії працівників, що утворюють адміністрацію державного підприємства [7].

Так, стаття 65 ГК визначає повноваження керівника підприємства з формування адміністрації підприємства, однак нею не визначається, що таке адміністрація та не встановлюється її адміністративно-правового статусу.

Адміністрацією підприємства в науці визнають специфічну частину трудового колективу, яка здійснює управління в процесі професійної діяльності. Її природа подвійна: з одного боку, через неї забезпечується участь підприємства як суб'єкта права у різного роду правовідносинах, а з іншого – це орган управління підприємством, наділений владними повноваженнями щодо трудового колективу як керованого об'єкта і очолюється його керівником [1, с. 254]. Варто зазначити, що розглядаючи адміністрацію підприємства, академік А.В.Венедиктов свого часу використовував термін адміністрація (дирекція), тобто поняття «дирекція» використовувалось як синонім до поняття «адміністрація» [8, с. 328.]

Зазначимо також, що із вказаної вище двоїстості природи адміністрації підприємства як частини трудового колективу впливає також двоїстість правової природи керівника державного підприємства, організації, установи. Керівник такого підприємства є частиною трудового колективу, і одночасно виступає представником власника (держави), від імені якого наділений відповідними владними повноваженнями.

Проблемною виглядає наприклад ситуація, коли керівник державного підприємства, організації, установи виступає як уповноважений власником орган при укладенні колективного договору з трудовим колективом цієї юридичної особи, членом

якого він водночас являється. З одного боку, ця ситуація є характерною для всіх юридичних осіб (не лише державних підприємств). З іншого ж боку, як і на інших юридичних особах, законодавство не обмежує керівників державних підприємств в укладенні колективних договорів.

Водночас як державне підприємство, організація, установа відрізняються від інших юридичних осіб (зокрема правовим режимом майна), так і керівник такого державного суб'єкта відрізняється від інших керівників. Передбачаючи в колективному договорі з трудовим колективом державного підприємства, організації, установи певні витрати керівник по суті розпоряджається державним майном. Практика показує, що в окремих випадках передбачені колективним договором витрати є недоцільними з позиції фінансового стану підприємства та необхідності досягнення певних результатів його діяльності.

З огляду на таке, вбачається за доцільне встановити на рівні закону правило, згідно з яким передбачення в колективних договорах, що укладають керівники цих підприємств, організацій, установ, із трудовими колективами, умов, які передбачають витрачання коштів, допускається лише із застереженням: «якщо відповідні витрати будуть передбачені затвердженим у встановленому порядку фінансовим планом».

Говорячи про компетенцію керівників державних підприємств, слід зазначити, що вони не лише виконують загальні і спеціальні управлінські функції на таких підприємствах, але й у передбачених законодавствах випадках також здійснюють специфічні управлінські функції щодо управління майном державної власності, притаманні лише для державних підприємств, установ, організацій (зокрема повноваження у сфері оренди, відчуження, списання державного майна, закріпленого за відповідними підприємствами, установами, організаціями).

Так, наприклад, відповідно до п. 5 Порядку списання об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.2007 р. № 690, списання повністю амортизованих основних фондів (засобів) державного комерційного підприємства, первісна (переоцінена) вартість яких становить менш як 10 тис. грн., здійснюється за рішенням керівника підприємства відповідно до цього Порядку (за винятком підприємств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію) [9]. Відповідно до п. 7 Порядку відчуження об'єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 р. № 803, та додатку 1 до цього

Порядку, відомості про об'єкти основних фондів (засобів), які пропонуються до відчуження, затверджуються керівником суб'єкта господарювання [10].

Л.С.Кисіль наголошувала на тому, що керівник підприємства шляхом здійснення адміністративно-розпорядчих функцій реалізує основний обсяг управлінської компетенції власника майна підприємства. А це означає, що виконувати керівником функції впливають з інтересів власника майна підприємства [2, с. 31], в даному випадку держави.

О.П.Альохін вказував на те, що відносини між вищестоящим органом і підприємствами ґрунтуються на владовідносинах, що виникають як з ініціативи органів управління, так і підприємств. За своєю юридичною природою вказані відносини являються адміністративно-правовими, оскільки регулюються нормами адміністративного права і виникають унаслідок виконання їх суб'єктами адміністративних повноважень. Адміністративно-правова природа цих відносин виразно виступає в здійсненні всіх функцій управління підприємствами як виконавчо-розпорядчої діяльності, в т.ч. і тих, які передбачають вирішення переважно господарських питань [11, с. 153-154]

Академік А.В.Венедиктов розглядав державне підприємство як орган безпосереднього оперативного управління наданим йому майном [8, с. 323-340]. Говорячи про адміністративну правосуб'єктність, О.П.Альохін зазначає, що компетенцією володіє не підприємство як таке, а його адміністрація [11, с. 123].

Враховуючи зазначене, а також той факт, що державне підприємство використовує державне майно на праві господарського відання, тобто не є його власником, а керівник державного підприємства є органом управління цього підприємства, можна зробити висновок про те, що керівник державного підприємства є органом управління відокремленої частини державного майна, закріпленої за підприємством на праві господарського відання. Цим пояснюється місце керівника державного підприємства в системі управління майном державної власності в Україні.

Між тим, чинна редакція Закону «Про управління об'єктами державної власності», яка визначає в складі переліку об'єктів державної власності не державні підприємства, а їх майно (згідно з ч. 1 ст. 3 цього Закону, до об'єктів управління державної власності зокрема належить майно, яке передане казенним підприємствам в оперативне управління та майно, яке передане державним

комерційним підприємствам, установам та організаціям), і визначає повноваження кожного із суб'єктів управління цим майном, не містить переліку повноважень керівників державних підприємств. Закон також не визначає порядку прийняття уповноваженим органом управління рішень щодо діяльності підприємства (зокрема з питань закріплення, вилучення, передачі майна) а також форм реалізації цим органом управлінських функцій щодо підприємства безпосередньо (відповідно до ч. 2 ст. 73 та ст. 65 ГК).

Окрім цього, названий Закон, як і ГК, не містить норм щодо правового статусу заступника керівника державного підприємства. Відсутність відповідних положень у чинному законодавстві слід визнати прогалиною в праві. І якщо для недержавних юридичних осіб відсутність правового положення заступника керівника можна визнати допустимим (припустивши, що ці питання мають врегульовуватися статутом підприємства), то для суб'єктів державної власності, на наш погляд, відповідні норми мають бути передбачені на рівні закону, оскільки в окремих випадках наявність цієї прогалини створює певні практичні проблеми.

О.М.Охотнікова свого часу вносила пропозицію про можливість створення загального Положення про правовий статус керівника державного підприємства, установи, організації для використання в практичній діяльності. [12]. Варто підтримати цю точку зору, зазначивши, що на необхідності підготовки та видання Положення про генерального директора (директора) виробничого об'єднання (комбінату), яке буде загальним нормативним актом, що визначає статус такої посади як генеральний директор виробничого об'єднання, наголошував ще М.В.Гапоненко в 1981 р. Ним зазначалося, що це Положення має встановлювати адміністративно-правовий статус генерального директора, його повноваження з управління майном, виробництвом, іншими сферами його діяльності; це Положення – вказував автор – має бути дійсно комплексним актом і враховувати специфічні риси статусу такого керівника як глави органу управління промислово-господарської організації і трудового колективу [13].

Наголосимо однак на тому, що в разі прийняття такого Положення, на нашу думку, доцільно передбачити в ньому також питання правового статусу заступника керівника підприємства. Цей документ має затверджуватися Кабінетом Міністрів України, але деякі основні засади, зокрема порядок заміщення керівника, варто

передбачити в законі.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за доцільне зробити такі **висновки і пропозиції**:

1. Особливості правового статусу керівників державних підприємств, полягають у тому, що вони не лише виконують управлінські функції на таких підприємствах, але й у передбачених законодавствах випадках також здійснюють специфічні управлінські функції щодо управління майном державної власності, притаманні лише для державних підприємств, установ, організацій (зокрема повноваження у сфері оренди, відчуження, списання державного майна, закріпленого за відповідними підприємствами, установами, організаціями). Правовий статус керівників державних підприємств законодавством урегульований недостатньо.

Правове регулювання статусу керівника державного підприємства ґрунтується на положеннях Господарського кодексу України і суттєво відрізняється від регулювання правового статусу керівника організації, установи, закладу, іншої юридичної особи державної власності (яка не є підприємством).

2. Керівник державного підприємства – є органом управління державного унітарного підприємства, який призначається уповноваженим органом управління, до сфери управління якого віднесено державне підприємство, на контрактній основі, та без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання діяльності підприємства в межах та порядку, визначених установчими документами.

Керівник державного підприємства виступає органом управління відокремленої частини державного майна, закріпленої за підприємством на праві господарського відання.

3. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» недостатньо врегульовує особливості правового статусу керівників державних підприємств, у порівнянні з підприємствами інших форм власності. Регулювання правового статусу керівників державних підприємств у вказаному законі поєднано із правовим регулюванням статусу керівників державних організацій та установ.

4. Відповідно до Господарського кодексу України, керівник підприємства (у т.ч. державного) уповноважений формувати адміністрацію підприємства, однак правовий

статус адміністрації чинним законодавством не визначено. Основним недоліком в цій площині є те, що законодавство не визначає правового статусу заступника керівника державного підприємства, не визначає його прав та обов'язків, не передбачає випадків, коли заступник має право виконувати обов'язки керівника (зокрема не визначено термін «тимчасова відсутність», що на практиці нерідко характеризує відповідні підстави для заміщення керівника), а коли – здійснює свої власні повноваження.

5. При внесенні змін до чинного законодавства доцільно:

а) частину 2 ст. 5 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» після пункту 19 доповнити новим пунктом 20 такого змісту: «20) затверджує загальне положення про керівника державного підприємства, організації, установи та його заступника», у зв'язку з чим пункти 20 – 26 вважати відповідно пунктами 21 – 27.

б) статтю 65 ГК після частини 7 доповнити новою частиною такого змісту: «8. При укладенні колективних договорів із трудовими колективами на державних та комунальних підприємствах, положення, які передбачають витрачання коштів таких підприємств, передбачаються в цих договорах лише із застереженням щодо чинності вказаних положень виключно за умови, якщо відповідні витрати будуть передбачені затвердженим у встановленому порядку фінансовим планом», у зв'язку з чим частини 8 – 10 статті 65 вважати відповідно частинами 9 – 11.

в) частину 6 ст. 73 ГК після слів: «Органом управління» доповнити словами «оперативною діяльністю».

г) статтю 73 ГК після частини 7 доповнити новою частиною такого змісту: «8. Керівник державного підприємства у випадках, передбачених статутом, може мати заступника (заступників), який призначається уповноваженим органом управління, є підпорядкованим і підзвітним керівнику підприємства, і здійснює управління оперативною діяльністю підприємства в межах, визначених керівником. Заступник (або один із заступників за рішенням органу управління) керівника державного підприємства виконує за посадою обов'язки керівника підприємства при його відсутності внаслідок хвороби. В разі відсутності керівника державного підприємства з інших причин – виконання його обов'язків покладається на заступника (одного із заступників) відповідно до спеціального наказу керівника про покладення обов'язків або за рішенням уповноваженого органу управління», у зв'язку з чим частину 8 статті 73 вважати частиною 9.

Враховуючи сучасний стан правового регулювання статусу керівника державного підприємства, подальше дослідження напрямків його удосконалення – є перспективним та актуальним.

Література:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах. Том 1. Загальна частина / Ред.колегія: В.Б.Авер'янов (голова). – К., 2004. – 584 с.
2. Кисіль Л.Є. Керівник підприємства: компетенція та адміністративна відповідальність / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 1998. – 81с.
3. Ведомости Верховного Совета СССР. – 1987. – № 26. – Ст. 385.
4. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24. – Ст. 272.
5. Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
6. Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – Ст. 456.
7. Шульга М.Г. Административно-правовой статус администрации государственного предприятия: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. / Українська державна юридична академія. – Х., 1991. – С. 11.
8. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. – М.-Л., 1948. – 840 с.
9. Офіційний вісник України. – 2007. – № 86. – Ст. 3168.
10. Офіційний вісник України. – 2007. – № 43. – Ст. 1714.
11. Алехин А.П. Предприятие в системе отраслевого управления (административно-правовые вопросы). – М., 1977. – 192 с.
12. Охотнікова О.М. Адміністративна відповідальність керівника державного підприємства, установи, організації в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. / Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2004. – С. 5.
13. Гапоненко Н.В. Правовой статус генерального директора производственного объединения: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. – М., 1981. – С. 12.